

Hvem går ind for en nedsættelse af den kommunale valgretsalder?

Af Erik Gahner Larsen, Klaus Levinsen og Ulrik Kjær

Mens der i 2009 blev afholdt prøvevalg for de 16-17-årige i ikke mindre end 31 kommuner, var der ingen kommuner, som gentog initiativet i 2013. I dette kapitel viser vi, at modstanden mod en nedsættelse af den kommunale valgretsalder til 16 år er markant blandt vælgerne, og at den ikke er blevet mindre på det seneste. Kapitlet viser imidlertid også, at prøvevalgene i 2009 gav et mere positivt syn på at give de unge valgret, men der var tale om en korttidseffekt. Det vises også, at de mindst skeptiske over for en nedsættelse af valgretsaldere findes blandt de unge og på den politiske venstrefløj.

Prøvevalget for 16-17-årige i 2009

I 2009 var det i Ikast-Brande Kommune ikke kun den 17. november, der blev afholdt kommunalvalg. Der blev også afholdt valg torsdag den 29. oktober, hvor der blev krydset på stemmesedler på seks valgsteder, efter at borgmester Carsten Kissmeyer (V) havde åbnet valget. Ikke færre end 863 af de 978 stemmeberettigede mødte op og afgav deres stemme, hvilket svarede til en imponerende stemmeprocent på 88,2. Valget den 29. oktober foregik i øvrigt på stort set samme måde som valget den 17. november. Ved begge valg blev der udleveret stemmesedler med de samme partier og kandidater, der var stemmeboks til at stemme i og stemmeurner til den afkrydsede stemmeseddel. Der var dog én stor forskel på de to valg i Ikast-Brande, nemlig at ingen af stemmerne afgivet 29. oktober blev regnet med i valgresultatet og mandatfordelingen. Årsagen var, at mens valget den 17. november var det ordinære kommunalvalg, så var valget den 29. oktober en del af det prøvevalg for 16-17-årige, som

blev gennemført i 31 af landets kommuner, igangsat af Dansk Ungdoms Fællesråd og KL (se Kjær & Levinsen 2013).

I Ikast-Brande blev prøvevalget kaldt Ungdomsvalget og arrangeret af Ikast Avis/Focus Ikast-Brande. Det inkluderede alle elever i kommunens 8.-10. klasser, og selve afstemningen var i øvrigt kun én af flere aktiviteter, hvor kommunalvalget blev behandlet i undervisningen, og hvor eleverne eksempelvis besøgte vælgermøder og rådhuset. Med den høje stemmeprocent på 88,2 slog de unge i Ikast-Brande ikke bare de unge i de andre 30 deltagende kommuner (Kjær & Levinsen 2013), men også de voksne i deres egen kommune, hvor valgdeltagelsen ved det rigtige kommunalvalg blev 71,4.

Til trods for at formatet varierede lidt fra kommune til kommune, var det som sagt i ikke mindre end 31 kommuner, altså næsten en tredjedel af kommunerne, at de unge blev inviteret til at prøve at stemme. Fælles for disse aktiviteter var, at de havde som formål at lære de helt unge borgere om demokratisk deltagelse og ikke mindst de samfundsmæssige fordele heraf.

Efterfølgende blev der på Dansk Ungdoms Fællesråds initiativ nedsat en Valgretskommissionen, som i 2011 udgav betænkningen *Demokrati for Fremtiden* (DUF 2011). Heri indstillede et flertal i kommissionen, "... at Folketinget drøfter muligheden for at indføre 16-års valgret, sekundært 17-års valgret, ved alle offentlige valg" (DUF 2011: 113). Endvidere anbefales det, man i forbindelse med "... en eventuel fremtidig revision af Grundloven overvejer bestemmelserne i Grundloven, der indebærer ... at valgretsalderen ved valg til kommunale råd og menighedsråd nødvendigvis er den samme som ved valg til Folketinget" (DUF 2011: 113). Eller sagt på en anden måde, flertallet vil gerne af med den fælles valgretsalder ved folketingsvalg og kommunalvalg for eventuelt at kunne nedsætte valgretsalderen ved sidstnævnte. Således var der fokus på diskussionen om 16-års kommunal valgret i hvert fald i perioden 2009-2011. Men hvordan så med de unge i Ikast-Brande? Blev succesen fra 2009 gentaget i 2013? Nej, prøvevalget har indtil videre været en éngangsforestilling. Faktisk var der i forbindelse med kommunalvalget i 2013 ikke én eneste kommune, der afholdt prøvevalg for de 16-17-årige.

Vi vil belyse spørgsmålet om valgretsalderen og undersøge, hvorvidt prøvevalgene i 2009 havde indflydelse på vælgernes holdning til valgretsspørgsmålet. I denne kontekst vil vi ikke fokusere på de 16-17-åriges egne holdninger og deltagelse, men derimod på prøvevalgenes potentielle effekt på vælgerkorpsets holdninger. For ud over at lære de unge om demokrati kan sådanne aktiviteter muligvis også bidrage til at promovere 16-års valgret og dermed påvirke holdningerne hos borgere på 18 år og over, som jo er dem, der i givet fald har mulighed for at stemme om nedsættelse af valgretsalderen. Vi undersøger derfor, om vælgerne i de kommuner, hvor der var prøvevalsaktiviteter, også var

mere positive over for en nedsættelse af valgretsaldere til 16 år, end vælgere fra kommuner uden prøvevalg.

I dette kapitel vil vi således fokusere på valgretsaldere, og især den offentlige opinion og hvad der forklarer, at vælgere har forskellige holdninger til, om valgretsaldere skal sættes ned eller ej. Det vil vi gøre ved først at se på diskussionen om valgretsaldere, dernæst ved at afdække vælgernes holdning til en nedsættelse af valgretsaldere (herunder om prøvevalgene har haft en effekt på vælgernes holdninger), for til sidst at se på, hvem blandt vælgere der er mest positive over for en nedsættelse af valgretsaldere.

Debatten om valgretsaldere

Forslaget om at nedsætte valgretsaldere fra 21 til 18 år blev første gang fremsat i Folketinget i 1964, og nogle partier havde det i deres program længe før. Det fik dog ikke parlamentarisk tilslutning før 1969, hvor det den 24. juni blev sendt til folkeafstemning, hvor det så blev nedstemt af vælgere. I 1971 var der endnu en folkeafstemning, men denne gang var forslaget modificeret til en valgretsaldere på 20 år. Ingen af partierne gik imod dette kompromis, og ved folkeafstemningen den 21. september var der flertal for en nedsættelse. Omkring 37 pct. af de stemmeberettigede var dog imod (Svensson 1978: 41-51). Datidens meningsmålinger vidner også om en betydelig modstand i befolkningen imod en nedsættelse af valgretsaldere. I 1976 viste resultaterne fra en Gallup-undersøgelse, at et flertal på 60 pct. gik ind for den eksisterende valgretsaldere på 20 år, mens blot 31 pct. mente, at valgretsaldere skulle sænkes til 18 år. I takt med de politiske debatter og udviklingen i andre lande svækkedes denne modstand dog, men så sent som i januar 1978 var der stadig kun 36 pct., som mente, at valgretsaldere skulle sænkes til 18 år (Svensson 1978: 91). Den gældende valgretsaldere på 18 år blev vedtaget den 19. september 1978 – omtrent ti år efter at forslaget første gang blev fremsat i Folketinget. 34 pct. af alle vælgere stemte ja, mens 29 pct. stemte nej, og Folketingets afgørelse blev derfor stående, eftersom en forkastelse ville kræve et flertal på mindst 30 pct. af samtlige vælgere (Elklit & Tonsgaard 1978).

I løbet af de seneste ti år er debatten om valgretsaldere igen blusset op. Denne gang handler det om, hvorvidt den skal sænkes fra 18 til 16 år. Som nævnt er det især det omtalte prøvevalg for 16-17-årige i 2009 og Valgrets-kommissionens betænkning om unges demokratiske engagement fra 2011, som har givet næring til debatter i medierne om fordele og ulemper ved en nedsættelse af valgretsaldere. Også i udlandet debatteres spørgsmålet om valgret for 16-årige (Council of Europe 2011; Electoral Commission 2003,

2004), og nogle lande har sågar allerede sænket valgretsaldern. Senest vedtog man i Skotland en nedsættelse af valgretsaldern til 16 år i 2015; i Østrig blev den sænket til 16 i 2007, og tilbage i 1990'erne var der fem af de 16 tyske delstater, som indførte valgret for 16-årige ved lokale valg.

Forskningsmæssigt har der også været en tiltagende interesse for valgretsaldern. Her har man været optaget af emnet ud fra et børnerettigheds perspektiv (Cook 2013; Cultice 1992; Elster 2009; Grover 2011; Lopez-Guerra 2012) og diskussioner omkring børn og unges politiske modenhed (Chan & Clayton 2006; Hart & Atkins 2011; Eichhorn & Mycock 2015). Endvidere har man i forskningen interesseret sig for de mulige konsekvenser af en sænkning af valgretsaldern (Bergh 2013; Wagner m.fl. 2012; Zeglovits & Aichholzer 2014; Zeglovits & Zandonella 2013) og de offentlige debatter om valgretsaldern (Svensson 1978; Ødegaard 2011).

Valgretsaldern er selvsagt et vigtigt politisk spørgsmål, fordi den afgør, hvornår man formelt er inkluderet i demokratiet. Det er således interessant, hvilke holdninger til valgretsaldern der kommer til udtryk blandt politikere, partier og interesseorganisationer, men især også blandt vælgerne. Dels fordi politikere udvikler deres politik på baggrund af den offentlige opinion, dels fordi valgretsaldern i Danmark, ifølge Grundloven, vil skulle ændres gennem en folkeafstemning. En væsentlig del af spørgsmålet omkring valgretsaldern ligger med andre ord i, hvad den offentlige opinion mener.

Holdningen til 16 års valgret

Den bedste måde at få indblik i udsigterne til en nedsættelse af valgretsaldern i Danmark er ved at studere, hvad danskerne mener om emnet. Historisk set har der som nævnt været betydelig modstand mod forslag om sænkning af valgretsaldern. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan holdningerne til valgretsaldern fordeler sig i befolkningen i dag, og hvad der kan forklare disse holdninger. Herunder er det især relevant, hvorvidt offentlige debatter og begivenheder kan bidrage til at ændre folks holdninger.

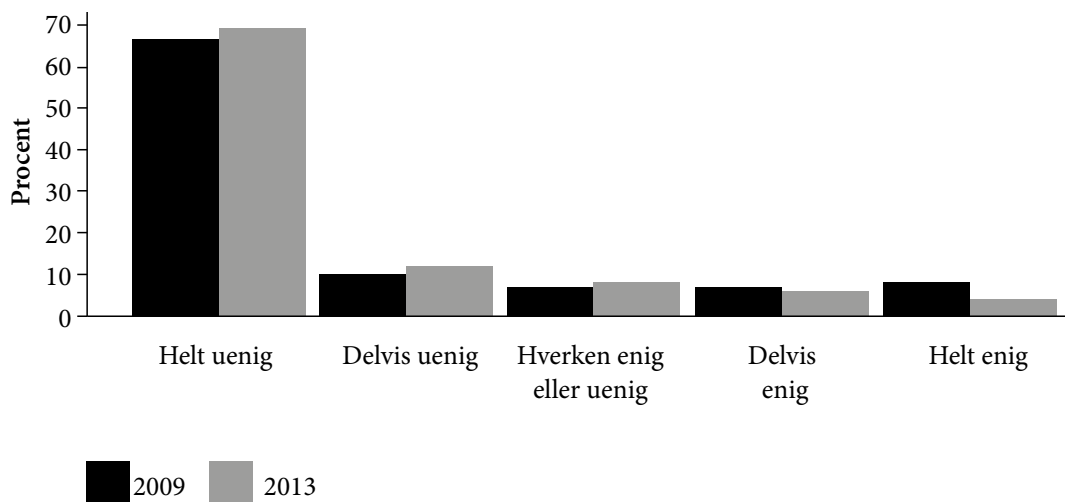
Resultaterne fra Palle Svenssons studier af baggrunden for nedsættelsen af valgretsaldern til 18 år i slutningen af 1970'erne vidner om, at vælgernes holdninger ændrede sig langsomt, og at de kun i en vis udstrækning blev formet af de toneangivende politiske aktører (Svensson 1978). Danmark havde dengang en valgretsaldern på 20 år, samtidig med at en række andre vestlige lande (fx USA, Storbritannien, Irland, Tyskland, Holland, Italien, Frankrig, Sverige, Finland) i slutningen af 1960'erne og starten af 1970'erne havde sænket valgretsaldern til 18. Ifølge meningsmålingerne var der som nævnt i årene

frem til folkeafstemningen i 1978 ikke flertal for en nedsættelse af valgretten, men datidens analyser viste også, at tilslutningen til en nedsættelse var forbundet med vælgernes ideologiske og partipolitiske præferencer samt sociale faktorer som køn, alder og erhverv.

Folks holdninger til valgretsaldere har ændret sig i tidens løb, men der findes relativt få studier af holdninger til valgretsaldere, og – ikke mindst – hvad der påvirker disse holdninger. Tidligere forskning viser, at begivenheder og kampagneaktiviteter, som finder sted i forbindelse med valg, kan påvirke folks opfattelser og adfærd (Holbrook 1994; Shaw 1999; Jacobsen 2015), og der er gode grunde til at tro, at kampagneaktiviteter relateret til prøvevalg ikke er nogen undtagelse. Vi har derfor den forventning, at det omtalte prøvevalg i sig selv påvirkede folks holdninger til valgretten. Selv om prøvevalget primært var rettet mod de 16-17-årige, er det vores antagelse, at den lokale opmærksomhed omkring prøvevalget, og de aktiviteter som fandt sted i prøvevalgskommunerne, også påvirkede de lokale vælgere til at blive mere accepterende i forhold til unges inddragelse i demokratiet.

For at belyse vælgernes holdninger til en nedsættelse af valgretsaldere ved kommunalvalgene ser vi på tallene fra Kommunalvalgsundersøgelsen for 2009 og 2013. Figur 5.1 viser fordelingen af svar på spørgsmålet om, hvorvidt danskerne er enige i et forslag om en valgretsaldere på 16 år ved kommunalvalg. Som det fremgår, er der betydelig modstand mod en sådant forslag, og der er ikke noget, der tyder på, at danskernes holdninger har ændret sig markant i

Figur 5.1. Vælgernes holdninger til, at 16-års kommunal valgret er en god idé, 2009 og 2013

Kilde: Kommunalvalgsundersøgelsen 2009 og 2013.

den fireårige periode. I 2009 svarede 15 pct. at de var ”helt enige” eller ”delvis enige” med forslaget om en lavere valgret, og i 2013 var det ti pct. Samlet set vidner det om, at der hos de danske vælgere findes en relativt stabil modstand mod at inkludere de 16-17-årige i vælgerkorpset.

Der er med andre ord ingen tegn på, at politikerne bør forvente et stort folkeligt pres for at få nedsat valgets alder. Tværtimod er der et altovervejende flertal for, at den ikke skal sænkes yderligere. Disse tal er dog blot aggregerede informationer, og fortæller os intet om, hvorvidt vælgernes holdninger er påvirkelige, eller om, hvorvidt de varierer på tværs af politiske og demografiske forhold.

Påvirkede prøvevalget de stemmeberettigede?

Som nævnt er vi først og fremmest optaget af, hvorvidt en begivenhed som prøvevalget for 16-17-årige påvirkede holdningerne til valgretten. Da dette initiativ kun blev gennemført i nogle af kommunerne, giver det en unik mulighed for at sammenligne vælgernes holdninger til en nedsættelse af valgets alder på tværs af kommunerne. Med andre ord kan vi gennemføre analyser, der undersøger, om det at bo i en kommune, hvor der blev afholdt prøvevalg, havde betydning for ens holdning til, om valgets alder skulle sænkes eller ej.

De deltagende kommuner havde selv tilkendegivet, om de ønskede at deltage og afholde prøvevalg. Der er dog ikke noget, der tyder på, at de deltagende kommuner adskiller sig fra de øvrige kommuner. Der var således ingen systematiske forskelle i, hvor høj valgdeltagelsen var ved kommunalvalget, eller hvilket parti borgmesteren kom fra (ud af de 31 deltagende kommuner havde 15 en Venstre-borgmester, 15 havde en socialdemokratisk borgmester, og en enkelt havde en borgmester fra en lokalliste).

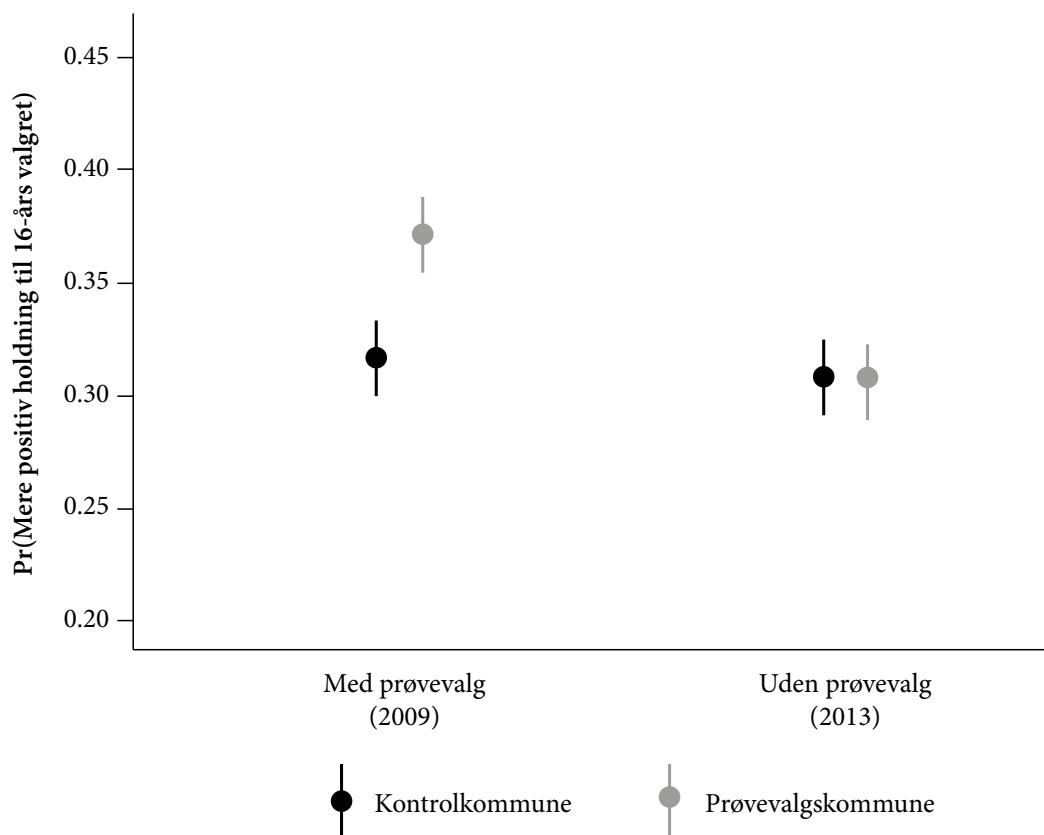
Prøvevalgene giver os således mulighed for at undersøge, i hvilket omfang denne type begivenheder påvirkede vælgerne i de berørte kommuner, idet vi kan sammenligne på tværs af kommuner og tilmed gennemføre vores målinger på to forskellige tidspunkter, nemlig i 2009 og 2013. I sidstnævnte periode blev der som bekendt ikke afholdt prøvevalg. Analytisk benytter vi os af et *difference-in-difference* design, som måler forskellene mellem prøvevalgskommuner og øvrige kommuner ved valget i 2009, og forskellene i de samme kommuner ved valget i 2013. Det gør det muligt at identificere de mulige effekter af prøvevalget, samtidig med at der tages højde for andre forskelle mellem kommunerne.

I de rapporterede analyser har vi ydermere kontrolleret for en række forhold, der også kan tænkes at have påvirket vælgernes holdninger til en ned-

sættelse af valgretsaldren. Foruden selvfølgelig at modellere betydningen af tidsperioden, og om der er tale om en prøvevalgskommune inkluderer vi en række kontrolvariable. Det gælder uddannelse, alder, ideologi og partipolitiske præferencer. Herudover har vi på kommuneniveau undersøgt, om borgmesterens partifarve og den samlede valgdeltagelse i kommunen spiller en rolle (Larsen m.fl. 2016).

Vores analyser viser, at personer, som bor i en kommune, hvor der har været prøvevalg, generelt er mere positive over for en nedsættelse af valgretten til 16 år end borgere i de kommuner, hvor der ikke har været prøvevalg (Larsen m.fl. 2016). Figur 5.2 illustrerer resultaterne ved angivelse af de forudsagte sandsynligheder for at være mere positiv over for en nedsættelse af valgretsaldren til 16 år. Her ses det tydeligt, at sandsynligheden for at være positiv over

Figur 5.2. Graden af positiv indstilling til 16 års valgret hos vælgerne i kommuner med prøvevalg (PVK) og uden (kontrol) i forbindelse med kommunalvalgene i 2009 og 2013

Note: Se i øvrigt Larsen m.fl. 2016.

Kilder: Kommunalvalgsundersøgelsen 2009 og 2013

for en nedsættelse af valgretsaldere er størst hos vælgere fra prøvevalgskommuner. Omvendt er der ingen signifikante forskelle på kommunerne i 2013, hvor der ikke var prøvevalg (i den statistiske beregning sættes værdierne på de øvrige variable til mand, under 25 år, med gymnasial uddannelse, uden børn og stemmer socialdemokratisk).

En anden vigtig pointe fra Figur 5.2 er, at resultaterne fra prøvevalget ikke var langtidseffekter, da de netop ikke var at finde i 2013. Omvendt støtter det vores forventning om, at det netop var prøvevalget i 2009, der førte til en forskel i danskernes holdninger på tværs af prøvevalgskommuner og andre kommuner.

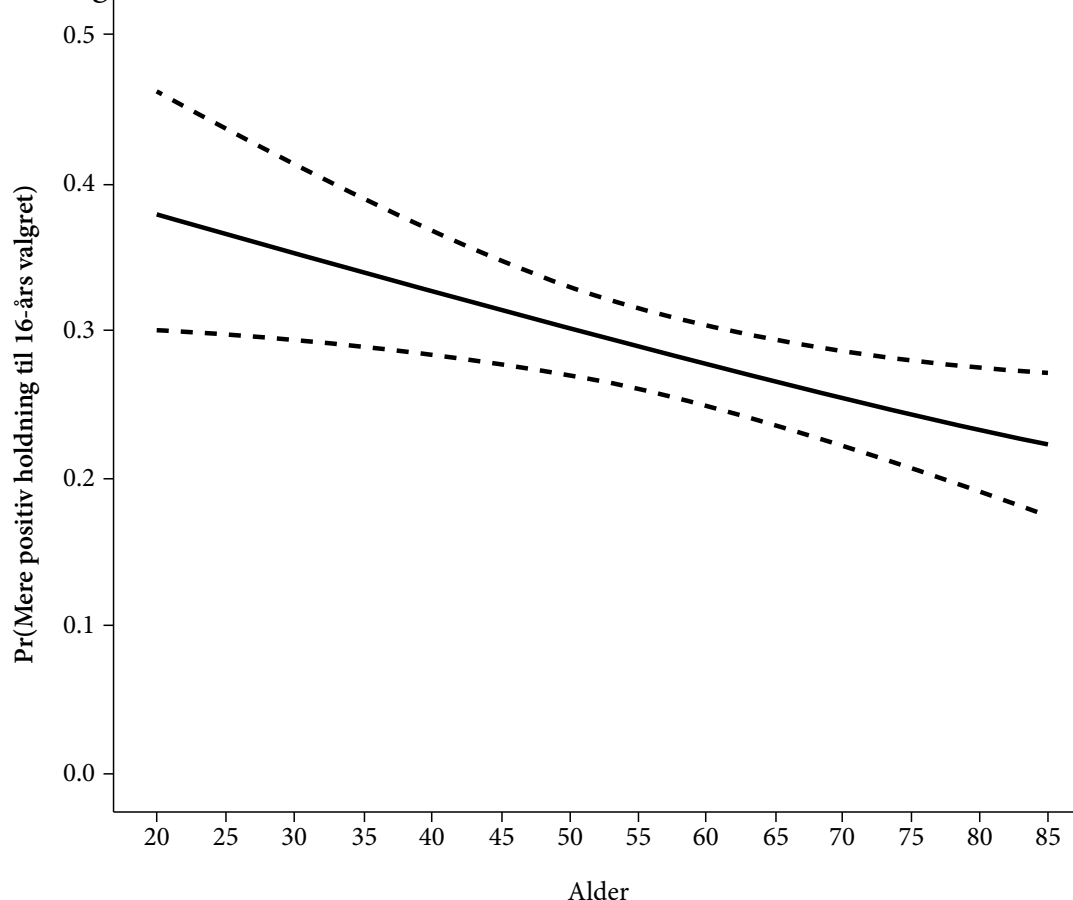
Tilhængere og modstandere af 16-års kommunal valgret

Men hvem er henholdsvis tilhængere og modstandere af en nedsættelse af valgretsaldere? I en norsk undersøgelse har man undersøgt borgernes holdninger til en nedsættelse af valgretsaldere, og her var blot 20 pct. positive over for ideen. Tilslutningen til en nedsættelse til 16 år var størst blandt de 30-44-årige og mindst blandt borgere over 60 år, og undersøgelse viste også, at tilslutningen til en nedsættelse var størst hos vælgere med sympati for venstrefløjspartierne (Bergh 2014). I Storbritannien, hvor man også har debatteret en nedsættelse af valgretsaldere, findes et lignende billede, idet 16 pct. tilslutter sig valgret til 16-årige. Også her er der tydelige aldersforskelle, med de yngste vælgere som de mest positive. De britiske undersøgelser tyder dog ikke på, at der er store forskelle på tværs af ideologi og partiskel, men derimod spiller national identitet en rolle, idet skotterne er mere positive over for en nedsættelse af valgretsaldere end englænderne og waliserne (Birch m.fl. 2015). Det indikerer, at der er forskelle på tværs af lande i relation til, hvilke holdningerne vælgerne har, hvorfor vi ikke blot kan generalisere andre landes resultater til en dansk kontekst.

På baggrund af tidligere studier forventer vi, at unge vælgere er mere positive over for en nedsættelse af valgretsaldere end ældre. I vores analyse ser vi også nærmere på betydningen af ideologi og partipolitiske sympatier. De gradvise udvidelser af danskernes demokratiske rettigheder, herunder den privilegerede valgrets afskaffelse, gennemførelsen af valgret til kvinder samt de tidligere nedsættelser af valgretsaldere har oprindeligt været sager, som er fremsat og forfægtet af venstreorienterede partier (Larsen m.fl. 2016; Levinsen 2015; Svensson 1978). I lyset af de historiske spor, de aktuelle debatter samt resultaterne fra tidligere empiriske studier i Danmark og Norge har vi derfor også en forventning om, at venstreorienterede vælgere i højere grad end borgerlige tilslutter sig en nedsættelse af valgretsaldere til 16 år.

Tidligere studier har vist, at der er sociale forskelle i holdningerne til unges valgret (Birch m.fl. 2015; Bergh m.fl. 2014; Larsen m.fl. 2016; McAllister 2014). Vores analyse viser, at alderen spiller en rolle. Tilslutningen til en nedsættelse af valgretsaldren er størst blandt de yngste og lavest blandt de ældste borgere. En mulig forklaring er, at ældre borgere generelt er mere konservativt indstillet med hensyn til politiske forandringer. Herudover kan der også anlægges en mere rationel forklaring på aldersforskellene, funderet på antagelsen om, at borgerne stemmer ud fra særinteresser (Birch m.fl. 2015). Givet, at der er forskel på unge og ældre borgeres politiske præferencer, kan modstanden mod en nedsættelse af valgretsaldren skyldes de ældre borgeres modvilje mod at dele den politiske indflydelse med borgere, som højst sandsynligt har andre behov og præferencer. Resultaterne fremgår af Figur 5.3, som viser, at

Figur 5.3. Holdningen til 16 års valgret i forskellige aldersgrupper ved kommunalvalget i 2013

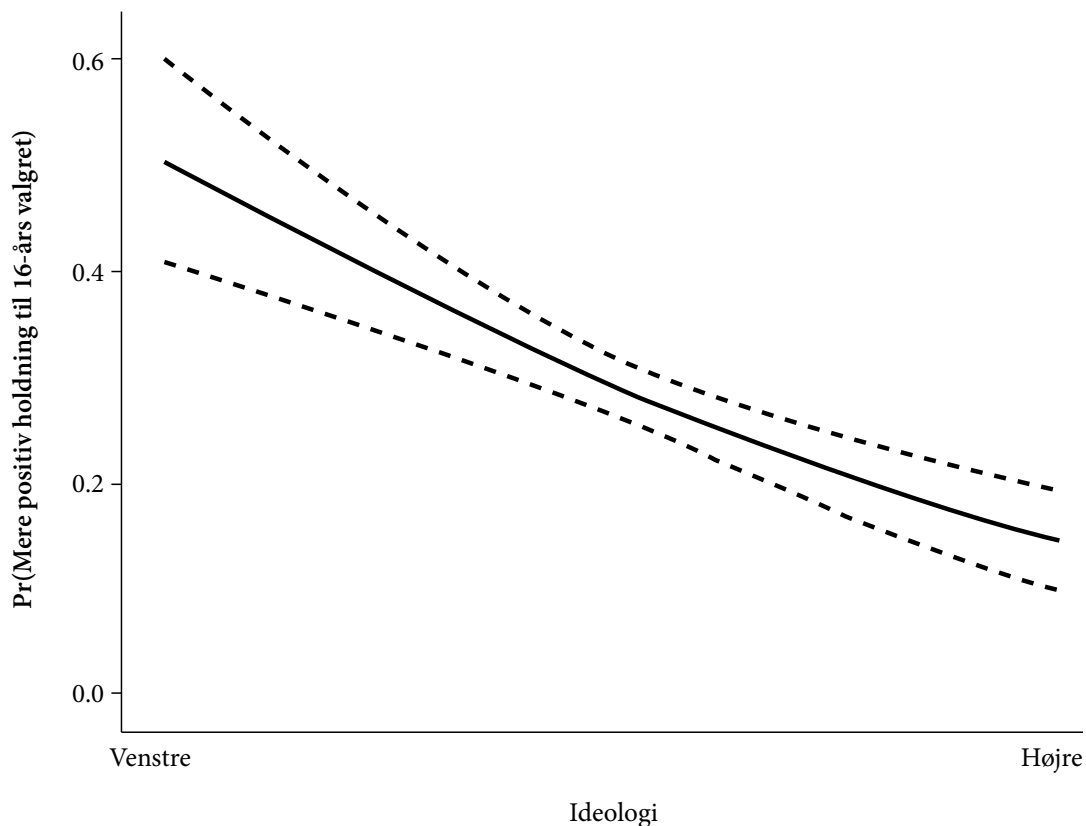
Note: Se i øvrigt Larsen m.fl. 2016.

Kilde: Kommunalvalgsundersøgelsen 2013

sandsynligheden for at tilslutte sig en nedsættelse af valgretsaldere falder i takt med alderen (de forudsagte sandsynligheder er fundet ud fra samme personprofil som i Figur 5.2). Når de øvrige variable sættes til de samme værdier som i Figur 5.2, er sandsynligheden for en positiv holdning til en nedsættelse af valgretsaldere blandt 18-20-årige 38 pct., mens den blandt borgere over 85 år kun er 22 pct.

Forventningen om, at folks ideologiske orientering og partipolitiske sympatier har betydning for holdningen til valgretsaldere, støttes også af vores analyser. I undersøgelsen har vi bedt respondenterne om at markere deres ideologiske orientering på en venstre-højre-skala, gående fra ”mest venstreorienteret” (0) til ”mest højreorienteret” (10). Som illustreret i Figur 5.4 viser resultaterne, at sandsynligheden for at være enig i et forslag om en nedsættelse af valgreten stiger gradvist, jo mere venstreorienterede vælgerne er (kontrol-

Figur 5.4. Holdningen til 16 års valgret i forskellige dele af vælgerkorpset grupperet efter ideologi ved kommunalvalget i 2013

Note: Se i øvrigt Larsen m.fl. 2016.

Kilder: Kommunalvalgsundersøgelsen 2013.

variablene er sat til at være den samme profil som i de foregående figurer). Når vi herudover tilføjer respondenternes partivalg i en multivariat analyse, finder vi også signifikante forskelle. Personer, som stemmer på de borgerlige partier, er med andre ord mere tilbøjelige til at være imod en nedsættelse af valgretsaldere end personer, som stemmer på Socialdemokratiet. Tilhængere af Radikale Venstre samt Enhedslisten og Socialistisk Folkeparti er på den anden side endnu mere tilbøjelige til at være tilhængere af valgret for 16-årige.

Sammenfattende viser resultaterne – i modsætning til de britiske studier – at partivalg og ideologi spiller en afgørende rolle for, om man er tilhænger eller modstander af en nedsættelse af valgretsaldere. Og dette mere end effekten af alder. Resultaterne stemmer imidlertid udmærket overens med tidligere danske og norske studier. Det giver også god mening i lyset af, at det både historisk og aktuelt hovedsageligt har været de venstreorienterede partier og deres ungdomspartier, som har argumenteret for en nedsættelse af valgretsaldere.

Konklusion

Det er de voksne, som bestemmer, om de vil have de unge med ved kommunalvalgene. I øjeblikket skal man være 18 år for at kunne stemme ved valg i Danmark, herunder ved de kommunale valg, og selv om de unge – eksempelvis de 16-17-årige – måtte ønske sig retten til at stemme, kan de ikke selv tage den, men skal have den af de allerede stemmeberettigede. Derfor er det alt andet end ligegyldigt, hvorledes de voksne forholder sig til en udvidelse af stemmeretten og til inkluderingen af de 16-17-årige.

Kapitlet har vist, at holdningen til en lavere kommunal valgretsaldere er mere positiv i de kommuner, hvor man gennem initiativer sætter fokus på spørgsmålet. Således var der en mere positiv stemning omkring spørgsmålet i de 31 kommuner, der i 2009 afholdt prøvevalg blandt de unge, end i de resterende kommuner. Det er også påvist, at denne mobiliseringseffekt ikke er blivende.

Endvidere er det med data fra Kommunalvalgsundersøgelsen 2013 vist, at vælgernes alder har en betydning for vurderingen af spørgsmålet om de 16-17-åriges valgret. Jo yngre, jo mere positive er vælgerne. Og der er også påvist en forskel på tværs af det politiske spektrum – jo mere venstreorienteret, jo mere positiv er vedkommende over for at give de unge stemmeret ved kommunalvalgene.

Den væsentligste konklusion er imidlertid, at disse forskelle substantielt ikke er store, og ikke mindst, at der er en massiv modstand mod at ændre på valgretsaldere. Nuanceforskellene til trods er vælgerkorpset særdeles skep-

tisk over for tankegangen om at invitere de 16-17-årige med som vælgere, og der er ingen grund til at tro, at dette vil ændre sig inden for en overskuelig fremtid. På den anden side må det konstateres, at vælgerne er responsive i forhold til politiske tiltag, og ofte adopteres og accepteres de holdninger, som gennemføres politisk (Campbell 2012). Paradoksalt fører dette til hypotesen om, at det, der kan tænkes at have den største betydning for, om vælgerne vil acceptere en lavere valgretsalders, er, at der kommer en lavere valgretsalders.

Betyder alt dette så, at prøvevalgene var skønne spildte kræfter? Den slutning mener vi, vil være for unuanceret. For det første var der 50.629 unge, som i 2009 stemte ved et prøvevalg og derigennem fik et indblik i dette aspekt af det kommunale demokrati (Kjær & Levinsen 2013). Dernæst førte prøvevalgene til øget fokus på spørgsmålet om valgretsalders, og selv om den efterfølgende valgretskommissions arbejde på kort sigt ikke formåede at skubbe yderligere til den diskussion, så indeholdt den også en lang række andre forslag, som i høj grad har fået liv efterfølgende. Eksempelvis blev det anbefalet, at der med jævne mellemrum afholdes skolevalg for alle landets 8.-10. klasser. Det første landsdækkende skolevalg blev afholdt i 2015 med det næste planlagt til 2017. Så selv om der ved disse lejligheder stemmes til Folketinget, så er der igen ekstra valg – ikke bare for de unge i Ikast-Brande, som vi indledte kapitlet med, men for unge i mange af landets kommuner. Spørgsmålet om den ideelle valgretsalders er således ikke en afsluttet diskussion, og der er intet, der tyder på, at spørgsmålet vil blive mindre aktuelt i de kommende år, hverken i Danmark eller i en international sammenhæng.

Litteratur

- Bergh, Johannes (2013). "Does voting rights affect the political maturity of 16- and 17-year-olds? Findings from the 2011 Norwegian voting-age trial", *Electoral Studies*, 32: 90-100.
- Bergh, Johannes (2014a) (red.). *Stemmerett for 16-åringer Resultater fra evalueringen av forsøket med senket stemmerettsalder ved lokalvalget 2011*, Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Bergh, Johannes (2014b). "Holdninger til stemmerett for 16-åringer", pp. 51-56 i Johannes Bergh (red.), *Stemmerett for 16-åringer. Resultater fra evalueringen av forsøket med senket stemmerettsalder ved lokalvalget 2011*, Rapport 2014, Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Birch, Sarah, Harold D. Clarke & Paul Whitely (2015). "Should 16-Year-Olds Be Allowed to Vote in Westminster Elections? Public Opinion and Electoral Franchise Reform", *Parliamentary Affairs*, 68: 291-313.
- Campbell, Andrea Louise (2012). "Policy Makes Mass Politics", *Annual Review of Political Science*, 15: 333-251.

- Chan, Tak Wing & Matthew Clayton (2006). "Should the Voting Age be Lowered to Sixteen? Normative and Empirical Considerations", *Political Studies*, 54: 533-558.
- Cook, Philip (2013). "Against a minimum voting age", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 16: 439-458.
- Council of Europe (2011). *Expansion of Democracy by Lowering the Voting Age to 16*, Report of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Document 12546.
- Cultice, Wendell W. (1992). *Youth's battle for the ballot: A history of voting age in America*, New York: Greenwood Press.
- Eichhorn, Jan & Andrew Mycock (2015). "Should the Voting Age be Lowered to 16 for UK Elections?", *Political Insight*, 6: 22-23.
- Electoral Commission (2003). *How old is old enough? The minimum age of voting and candidacy in UK elections*, London: Electoral Commission.
- Electoral Commission (2004). *The Age of Electoral Majority. Report: A recommendations*, London: The Electoral Commission.
- Elster, Arthur (2009). "Lowering the Voting Age to Sixteen: The Case for Enhancing Youth Civic Engagement", *Children's Legal Rights Journal*, 29: 64-70.
- Elklit, Jørgen & Ole Tonsgaard (1978). "Folkeafstemningen i september 1978 om 18 års valgret", *Politica*, 13: 34-60.
- Grover, Sonja C. (2011). *People's Human Rights and the Politics of the Voting Age*, Springe Science + Business Media B.V.
- Hart, Daniel & Robert Atkins (2011). "American Sixteen- and Seventeen-Year-Olds Are Ready to Vote", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 633: 201-222.
- Holbrook, Thomas M. (1994). "Campaigns, National Conditions, and U.S. Presidential Elections", *American Journal of Political Science*, 38: 973-998.
- Jacobson, Gary C. (2015). "How Do Campaigns Matter?", *Annual Review of Political Science*, 18: 41-47.
- Kjær, Ulrik & Klaus Levinsen (2013). "Prøvevalget for 16-17-årige", pp. 365-384 i Jørgen Elklit & Ulrik Kjær (red.), *KV09. Analyser af kommunalvalget 2009*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Larsen, Erik G., Klaus Levinsen & Ulrik Kjær (2016). "Democracy for the youth? The impact of mock elections on voting age attitudes", *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 26: 435-451.
- Levinson, Klaus (2015). "Holdninger til 16-års valgret: Et spørgsmål om selvtilid", pp. 95-109 i Henriette Laursen, Jens Nygaard Nielsen, Christian Klauber, Jonas Manthey Olsen & Mette Damholdt Sørensen (red.), *Tag del i fremtiden: En antologi om unges deltagelse i den politiske offentlighed*, København: DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd.
- López-Guerra, Claudio (2012). "Social Theory and Practice Enfranchising minors and mentally impaired", *social theory and practice*, 38: 115-138.
- McAllister, Ian (2014). "The Politics of Lowering the Voting Age in Australia: Evaluating the Evidence", *Australian Journal of Political Science*, 49: 68-83.
- Shaw, Daron R. (1999). "A Study of Presidential Campaign Event Effects from 1952 to 1992", *Journal of Politics*, 61: 387-422.
- Svensson, Palle (1978). *De unges valgret. Om baggrunden for og argumenter omkring nedsættelsen af valgetsalderen til 18 år*, Aarhus: Forlaget Politica.
- Valgretskommissionen (2011). *Demokrati for fremtiden - Valgretskommissionens betænk-*

- ning om unges demokratiske engagement*, København: Valgretskommissionen.
- Wagner, Marcus, David Johann & Sylvia Kritzinger (2012). "Voting at 16: Turnout and the quality of vote choice", *Electoral Studies*, 31: 372-383.
- Zeglovits, Eva & Julian Aichholzer (2014). "Are People More Inclined to Vote at 16 than at 18? Evidence for the First-Time Voting Boost Among 16- to 25-Year-Olds in Austria", *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 24: 351-361.
- Zeglovits, Eva & Martina Zandonella (2013). "Political interest of adolescents before and after lowering the voting age: the case of Austria", *Journal of Youth Studies*, 16: 1084-1104.
- Ødegård, Guro (2011). "Finnes en ideell stemmerettsalder? En analyse av debatter og forskning rundt stemmerett for 16-åringer", *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 11: 3-31.